

Livet vi lever

De fleste i Norge har gode levekår. Mange er i arbeid, inntekt og formue øker – det samme gjør forbruket. Vi har god helse og lever aktive liv, men dette gjelder ikke alle. Noen har dårligere helse, lavere inntekt, røyker mer og tar i mindre grad del i arbeidslivet. I dette nummeret av Samfunnsspeilet beskrives disse områdene, ulike grupper og hvordan utviklingen har vært over tid.

Elisabeth Nørgaard

I dette nummeret av Samfunnsspeilet presenterer vi en rekke artikler som belyser hvordan vi har det – og tar det. Artiklene spenner over mange spennende tema, som befolkning, utdanning, helse, arbeid, arbeidsmiljø, inntekt, forbruk, trygd, boforhold, kriminalitet, sosial og politisk deltakelse, fritid og økonomi. Artiklene vil referere til ulike årstall og ulike grupper. Dette skyldes blant annet at kildene er forskjellige. Noen tall kommer fra årlige intervjuundersøkelser, noen fra undersøkelser som ikke gjennomføres hvert år, og andre igjen er basert på ulike registre.

Vi blir fortsatt flere ...

Norge har hatt høy befolkningsvekst i flere år, og vi er nå flere enn 5 millioner innbyggere. I 2013 ble vi 5 780 000 personer i Norge, dette er den laveste veksten siden 2006. I løpet av de tre første kvartalene i 2014 økte folketallet med 47 400 personer, og det var registrert 5 156 450 bosatte i Norge. Innvandring, særlig fra land i Øst-Europa, forklarer mye av veksten. Stor etterspørsel etter arbeidskraft gjør at mange har kommet for å søke arbeid, og flest kommer fra Polen. Personer med flyktningbakgrunn utgjorde 28 prosent av alle innvandrere ved inngangen til 2014, det vil si omtrent 180 000 personer. Den største gruppen kommer fra Somalia (25 000), etterfulgt av Irak og Iran (20 500 og 13 600).

... og vi flytter til sentrale strøk

I 1980 bodde 61 prosent av befolkningen i de 150 mest sentrale kommunene, og andelen økte til 68 prosent i 2014. Befolkningsveksten, som i all hovedsak er basert på økt innvandring, har ført til at ingen fylker har hatt nedgang i folketallet de siste årene, men mange flytter over kommunegrensene (se artikkelen om befolkning).

Det ble født 59 000 barn i 2013 – 1 200 færre enn året før, og er det laveste antallet siden 2007. Frukthbarheten som i årene mellom 2006 og 2010 var på nesten to barn pr kvinne, har gått gradvis ned og er nå på 1,78. Levealderen fortsetter å øke både for kvinner og menn, og nyfødte jenter og gutter kan forvente å bli henholdsvis 84 og 80 år. Kvinner lever fortsatt lenger enn menn, men forskjellen mellom kjønnene er blitt mindre.

Mange tar høyere utdanning – foreldrenes bakgrunn er viktig

Den tiårige grunnskolen er obligatorisk og gratis for barn og ungdom mellom 6 og 16 år, og all ungdom mellom 16 og 19 år har lovfestet rett til tre års videregående opplæring. De aller fleste går direkte fra grunnskolen og over til videregående opplæring, men bare 66 prosent av guttene og 76 prosent av jentene som starter videregående, fullfører innen fem år. I artikkelen om

Elisabeth Nørgaard er økonom og fagdirektør i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk. (elisabeth.norgaard@ssb.no)

utdanning viser vi at barn av foreldre med høy utdanning har flere grunnskolepoeng og bedre karaktersnitt enn barn som har foreldre med mindre utdanning. Av gutter som begynner på yrkesfag og har foreldre med lavere utdanning, er det bare 36 prosent som fullfører innen fem år.

I løpet av de siste 30 årene har det vært en stor økning i andelen som tar høyere utdanning – fra 13 til 30 prosent. Og foreldrenes utdanningsnivå har betydning for barnas utdanningsnivå. De som har foreldre med høy utdanning, tar i større grad høyere utdanning selv, 59 prosent mot 16 prosent blant dem med foreldre som har lav utdanning. Samtidig som andelen som studerer har økt, øker også andelen som ikke fullfører høyeregradsstudier. Til tross for dette øker befolkningens utdanningsnivå, noe som underbygger utsagnet om at «universitetene har gått fra å være et privilegium for de få, til en mulighet for de mange».

Flere kvinner jobber – og de jobber mer

Det å være i arbeid er det viktigste bidraget til økonomisk uavhengighet og personlig velferd for den enkelte. Men høy grad av yrkesaktivitet i befolkningen er også et kollektivt gode. Det bidrar til å øke produksjonen i samfunnet, og dermed også til finansiering av felles goder gjennom skatter og økt økonomisk aktivitet som sikrer staten inntekter.

I artikkelen om arbeid leser vi blant annet at over tid har andelen kvinner som deltar i yrkeslivet, økt mye. I 1972 var andelen yrkesaktive kvinner 45 prosent, i 1990 var andelen 62 prosent og i 2013 68 prosent. Samtidig øker andelen som arbeider heltid. I 2013 hadde 60 prosent av kvinnene en heltidsjobb, en økning på 8 prosentpoeng fra 1990. Det er ikke bare kvinner som jobber mer, også yrkesaktiviteten blant dem over 60 år øker. Ikke alle har like sterk tilknytning til arbeidsmarkedet, om lag 200 000 personer var midlertidig ansatt i 2013, og over halvparten av dem ønsker seg fast jobb. Innvandrernes yrkesaktivitet varierer fra nesten 74 prosent for dem fra Norden og Vest-Europa til 55 prosent for dem fra Asia, og 42 prosent for dem fra Afrika. Arbeidsledigheten har variert mellom 3,2 og 3,6 prosent de siste fem årene, og arbeidsledigheten er høyest blant de unge. For dem mellom 15 og 24 år har arbeidsledigheten vært på rundt 9 prosent de siste årene.

Mange tar med jobben hjem

Levekårsundersøkelsen om arbeidsmiljø kartla for første gang i 2013 hvor vanlig det er «å ta med seg jobben hjem». Ny teknologi gjør at dette er enklere enn tidligere, og resultatene viser også at dette ikke er uvanlig. I alt tar 25 prosent av de sysselsatte daglig med seg arbeid hjem. Dette gjelder særlig akademikere, ledere og foreldre. De aller fleste er fornøyd med jobben sin, og det ser ikke ut til at dette i stor grad går ut over familieliv og fritid (se artikkelen om arbeidsmiljø).

Selv om det kan se ut som om arbeid og fritid kan gå over i hverandre for mange – så bruker nordmenn fritiden sin aktivt. Flere trener og mosjonerer nå enn tidligere. Flere går på kino og konserter, og nesten alle bruker Internett og ser på TV, men det er færre som leser papiraviser og ukeblader (se artikkelen om fritid og kultur).

God helse for mange – men ikke alle

Helse er viktig for levekår og livskvalitet og virker inn på hver enkeltes hverdag, på muligheter for deltakelse i arbeidsliv, i kulturelle aktiviteter og

i sosialt liv generelt. Åtte av ti rapporterer om god egenvurdert helse – dette varierer med alder, kjønn, utdanning og hvor i landet man bor (les mer i artikkelen om helse). Det er flere med lavere utdanning som opplever egen helse som dårlig, enn dem med høyere utdanning, og den egenvurderte helsen er dårligere i Nord-Norge enn i andre landsdeler. De samme forskjellene ser vi i større eller mindre grad for det å leve med langvarig sykdom, ha sykdom som påvirker hverdagen, egenvurdert tannhelse og symptomer på psykisk uhelse.

Færre røyker nå enn tidligere, men å bruke snus blir stadig mer populært – særlig blant menn. Andelen dagligrøykere har i løpet av ti år blitt redusert, fra 27 prosent til 13 prosent i 2013, mens andelen menn som snuser daglig, har økt med 4 prosentpoeng i løpet av de siste fem årene, til 14 prosent i 2013.

Mye penger til helse – og særlig til pleie- og omsorgstjenester

En økende andel eldre i befolkningen stiller krav til et godt utbygd og effektivt helsevesen. Samhandlingsreformen som trådte i kraft i 2012, har som mål å bedre samarbeidet innenfor helsetjenesten, og vektlegger forebygging av uhelse. Utgifter til kommunale helse- og omsorgstjenester økte fra 95 milliarder kroner i 2011 til 114 milliarder kroner i 2013. Utgiftene til pleie- og omsorgstjenester er størst og utgjør over 80 prosent av utgiftene for kommunene innenfor dette området. Om lag 271 000 personer var registrert som mottakere av en eller flere kommunale pleie- og omsorgstjenester ved utgangen av 2013. Dette var en økning i antall mottakere fra 2011 på 2 600 personer.

For at tjenestene skal bli gode, er det nødvendig med kvalifiserte fagpersoner. I 2013 jobbet det 4 400 leger og 26 000 sykepleiere i de kommunale helse- og omsorgstjenestene. På sykehus og andre deler av spesialisthelsetjenesten jobbet det 17 500 leger og over 61 000 sykepleiere. Antall leger har økt, men tar vi hensyn til befolkningsveksten, er det ikke store endringer i antall leger per innbygger.

Vekst i inntekt og formue – særlig for eldre

I artikkelen om inntekt og formue kan vi lese at det har vært en vekst i både inntekt og formue de siste årene. En gjennomsnittshusholdning hadde en inntekt etter skatt på nesten 450 000 kroner i 2012, en vekst på 6,5 prosent fra 2010 (målt i faste kroner). Den høyeste inntektsveksten finner vi for par over 64 år uten barn (12 prosent). Lavest inntektsvekst var det blant enslige forsørgere med barn under 18 år (4 prosent).

Husholdningenes formue og gjeld har også økt. Økning i formue skyldes særlig økte boligverdier og at stadig flere husholdninger eier mer enn én bolig. Par med barn hadde både stor formue og stor gjeld og er den gruppen som har størst beløp på realkapital. Eldre par uten barn har størst nettoformue, og de hadde spesielt mye finanskapital. Unge par uten barn, par med små barn og enslige forsørgere med barn under 18 år er grupper med høy gjeldsgrad.

Artikkelen om boforhold viser også at det er barnefamilier som har de høyeste boutgiftene og høy gjeld. Det er unge mennesker som i størst grad leier bolig, de aller fleste i Norge eier egen bolig, og over tid har de fleste fått bedre plass innendørs.

Ikke høy inntekt for alle

Sosialhjelp og uføretrygd er to viktige velferdsordninger i Norge. Nesten 121 000 personer var inntatt i sosialhjelpsordningen i løpet av 2013, en økning

på nesten 6 000 personer fra 2012. Det betyr ikke at alle har fått sosialhjelp hele året – gjennomsnittlig stønadslengde er om lag fem måneder. Det er aldersgruppen 25-34 år som har den største andelen sosialhjelpsmottakere. Nesten 306 000 personer mottok uføretrygd i 2013, omtrent det samme som året før. Her utgjør de middelaldrende den største gruppen (se artikkelen om trygd og sosialhjelp).

Forbruket øker

Bedre økonomi for de fleste gjør at vi også bruker mer penger på det meste. Og vi bruker særlig penger på bolig og bil. En gjennomsnittshusholdning brukte i 2012 over 400 000 kroner på ulike varer og tjenester, og forbruket har blitt mer enn fordoblet siden 1982. Mens andelen vi brukte på mat var på om lag 21 prosent i 1982, brukte vi bare 12 prosent på mat i 2012. Utgifter til bolig har i samme periode økt fra 18 prosent til 31 prosent. Selv om telefon- og teletjenester utgjør en liten del av det totale forbruket, er det den utgiften som vokser sterkest (se artikkelen om forbruk).

Mindre kriminalitet

I artikkelen om kriminalitet beskrives kriminalitetsutviklingen for ulike typer lovbrudd og ulike grupper i befolkningen. Generelt ser vi en betydelig nedgang i kriminalitet mot befolkningen de siste årene. Og dette gjelder særlig biltyverier og boliginnbrudd. Det har også vært en nedgang i andelen unge som blir utsatt for vold, men unge voksne er fortsatt mest utsatt. Antallet barn og voksne kvinner som ofre for vold øker imidlertid i de registrerte voldsanmeldelsene hos politiet. Det begås flere lovbrudd i de største byene og færrest i de minste kommunene.

Mange deltar – men ikke i politikken

I et velfungerende demokrati deltar hele befolkningen i beslutninger som angår fellesskapet. Deltakelse handler om hvordan innbyggerne i samfunnet bruker sine formelle rettigheter i praksis, og hvordan de bidrar til demokratibygging. Deltakelse i nabolag/lokalmiljø, fritids- og kulturaktiviteter, frivillige organisasjoner og media kan defineres som «det lille demokratiet». «Det store demokratiet» omhandler politisk liv – deltakelse i politiske organisasjoner og valg.

Mange nordmenn engasjerer seg i samfunnet på ulike arenaer som idrettslag, frivillige organisasjoner og andre foreninger, ifølge artikkelen om sosial og politisk deltakelse. Men de er ikke like aktive i politikken. Mens 18 prosent var aktivt med i et idrettslag i 2011, var bare 3 prosent med i politiske organisasjoner. Samtidig er det mange som bruker Internett som en arena for deltakelse.

Dette og mer til kan man lese i denne utgaven av Samfunnsspeilet. I nettutgaven av Samfunnsspeilet finner man indikortabeller med tidsserier fra 1980 og frem til i dag. De kan brukes som oppslagsverk og gi nyttig faktagrunnlag om ulike sider ved det norske samfunnet.

